

WPROWADZENIE

Od chwili swych narodzin filozofia w Rosji stanowiła dziedzinę o nieprecyzyjnie określonym terytorium, rozwijającą się na pograniczu myśli polityczno-społecznej, twórczości artystycznej oraz myśli religijnej. Jednym z jej istotnych pojęć pozostawało i pozostaje pojęcie kultury, którego analiza, koncentrując się częstokroć na elementach określających specyfikę samej kultury rosyjskiej, dotyczyła również tego, co stanowi jej wartość powszechną, czego efektem pozostawały ogólne teorie kultury, istotne z punktu widzenia nie tylko humanistyki rosyjskiej, lecz także humanistyki światowej. Właśnie ten obszar refleksji rosyjskiej – koncentrujący się na fenomenie kultury i jego przejawach – stanowi zasadniczy przedmiot zainteresowania autorów zamieszczonych w prezentowanym tomie tekstów. Publikacja ma na celu przedstawienie rosyjskiej filozofii kultury oraz filozofii kultury rosyjskiej, z uwzględnieniem odrębności podejmowanej problematyki oraz formy wypowiedzi charakteryzujących ową refleksję. Jak zauważa Michał Bohun w niniejszym zbiorze, „historię filozofii rosyjskiej dałoby się w gruncie rzeczy napisać jako historię rosyjskiej filozofii kultury i filozofii kultury rosyjskiej. Ujawniałaby ona wielowymiarowy kompleks zagadnień, wśród których na pierwszy plan wysuwa się problem wartości (ceny) kultury, szczególnie charakterystyczny dla myśli rosyjskiej”¹.

Pełna prezentacja podejmowanej problematyki, ze względu na jej obszerność, wydaje się niemożliwa w ramach jednego tomu. Ten szeroki obszar tematyczny ograniczony został zatem wyborami poszczególnych autorów, którzy przybliżają określone koncepcje i problemy. Otwierający zbiór tekst, autorstwa wybitnego znawcy kultury rosyjskiej Bogusława Żyłki, kreśli portret intelektualny, stosunkowo mało znanej polskiemu czytelnikowi, postaci Gustawa Szpeta. Koncepcje tego myśliciela mają nieocenione znaczenie w historii nie tylko filozofii rosyjskiej, ale również europejskiej. Bohaterem kolejnego artykułu jest Aron Guriewicz, którego praca intelektualna wniosła wiele do rozumienia zjawisk kultury europejskiej, jej historii i roz-

¹ Zob. artykuł: M. Bohun, *Obronić kulturę przed geniuszem. Filozofowie rosyjscy wobec nihilizmu Lwa Tolstoja*, s. 407-425 niniejszego tomu.

woju. Koncepcja historii rosyjskiego mediewisty przedstawiona została przez Stanisława Kandulskiego. Kolejny autor, współczesny rosyjski filozof i pisarz Władimir Kantor, podejmuje jeden z istotniejszych tematów obecnych w refleksji rosyjskiej, jakim pozostaje idea imperium. Odwołując się do bogatej tradycji rozumienia owej idei, przedstawia jednocześnie własne stanowisko oraz autorskie interpretacje znaczenia określonych zjawisk. Interpretacje owe niekiedy budzą sprzeciw, jednak ich niewątpliwą wartością jest to, że prowokują do ponownego przemyślenia problemów istotnych nie tylko z perspektywy historii Rosji, ale również Europy. Kantor, jako naukowiec i pisarz zarazem, wykazując się erudycją oraz znajomością podejmowanej problematyki, wychodzi często poza konwencję tekstu naukowego i opiera swe analizy na symbolu oraz metaforze, czym wpisuje się w tradycję rosyjskiej refleksji filozoficznej. Następną z prezentowanych tu koncepcji, autorstwa Dymitra Lichaczowa, umieszcza kulturę rosyjską w kontekście kultury europejskiej, której, ze względu na wspólnotę wartości, pozostaje ona nieodłączną częścią. Tekst Lichaczowa, w tłumaczeniu Łukasza Gemziaka (który ponadto w osobnym artykule rekonstruuje teorię rosyjskiego intelektualisty), stanowi reakcję na przemiany, jakie zaszły w kulturze rosyjskiej po upadku Związku Radzieckiego.

Kolejne teksty niniejszego zbioru będą akcentowały bardziej perspektywę filozoficzno-religijną niż historyczną. Igor Jewłampijew proponuje autorską interpretację rozwoju filozofii rosyjskiej XIX-XX wieku, wskazując jej źródła w myśli gnostyckiej, co, jego zdaniem, określa jej specyfikę i odrębność. Myślicielem wysuwającym na pierwszy plan w dokonywanych przez Jewłampijewa rozważaniach pozostaje Fiodor Dostojewski, będący również główną postacią jednego z kolejnych tekstów, dokonujących analizy pojęcia dobra w literaturze rosyjskiego pisarza. Pozostając także w kręgu literatury, Michał Bohun ukazuje dyskusję wybitnych myślicieli rosyjskich, skoncentrowaną na problemie negacji kultury, dokonanej przez Lwa Tołstoja, jednego z najwybitniejszych i najbardziej wpływowych, obok Dostojewskiego, myślicieli rosyjskich, których główną formą wyrażania myśli pozostawała forma artystyczna. Paulina Bogusz-Tessmar rozpatruje z kolei funkcję ikony, opierając się przy tym na prawosławnej doktrynie o „boskich energiach”. Zamykający całość artykuł autorstwa Justyny Krocak zawiera eksplanację jednej z fundamentalnych w rosyjskiej filozofii kultury koncepcji Pawła Florenskiego, w której na pierwszy plan wysuwa się kategoria wszechjedności, stanowiąca jedną z najistotniejszych kategorii rosyjskiej myśli filozoficzno-religijnej.

Dziękuję Bartłomiejowi Brzezińskiemu za pomoc w przygotowaniu prezentowanego Czytelnikom zbioru tekstów.

Dorota Jewdokimow